

Danijela Tamše

Obujanje industrijske dediščine: vedno v sozvočju s potrebami?

Skozi dobro premišljeno pobudo in sodelovanje različnih deležnikov je bil v Domžalah odprt Slamnikarski muzej. Neposredni učinek tega odprtja je gotovo seznanjanje lokalnega in širšega okolja s samo tradicijo in obrtjo. V Kulturnem domu Franca Bernika so tako zapisali (2015), da se je z odprtjem muzeja »uresničila dolgoletna lokalna pobuda o predstavitvi slamnikarske dediščine, vezane na domači kraj in okolico«. Ima pa to odprtje, tako kot vsaka tovrstna pobuda s področja razvoja kulturne in industrijske dediščine, tudi svoje posredne učinke, vezane na rekonstrukcijo krajev, spominov in znanj, ki prinašajo priložnost za turizem, podjetništvo in gradnjo lokalnih identitet.

Dvorišče Avtonomne tovarne Rog v poletnih mesecih in Mednarodna konferenca.

Niso pa vsi poskusi razvoja dediščine in rekonstrukcije prostora v takšnem sozvočju s prebivalstvom in njihovimi potrebami, včasih so narejeni ali pa se poskušajo uvajati kljub nasprotovanju. Eden od takšnih primerov je nekdanja tovarna koles Rog v Ljubljani. Proizvodnja je bila opuščena leta 1994 in velik tovarniški kompleks v središču mesta je bil prepuščen nepremičninskim špekulacijam, medtem ko je Mestna občina Ljubljana pripravljala različne predloge projektov, ki pa so ostali na papirju. Naposled so kompleks leta 2006 zasedli samoorganizirani posamezniki in kolektivi, ga razglasili za avtonomno cono ter v njem vzpostavili različne dejavnosti, skladne s potrebami lokalnega okolja. S tem so poslali jasno sporočilo: ne pristajamo na tranzicijsko špekuliranje z nekdanjo družbeno lastnino; naj bo v skupno dobro in z njo naj upravljajo sami uporabniki (Kurnik in Bezec 2008; 2009). To izhodišče je omogočilo specifičen razvoj tovarne: z organizacijskega vidika je tovarna zelo odprta in pretočna, saj je delovanje v njej odvisno od osebne pobude, z vsebinskega vidika pa se posamezniki in kolektivi v njej ukvarjajo z dejavnostmi, za katere ni prostora drugje (ibid.). Avtonomna tovarna Rog je izrazito produkcijski prostor, kar je zanimivo z vidika njene zgodovine – tako kot je bila nekoč paradigmatični primer fordistične proizvodnje, je danes paradigmatični primer postfordistične, biopolitične proizvodnje (gl. npr. Hardt in Negri 2003; 2005; 2010; Pasquinelli 2008). Izrazito podružbljanje in imaterializacija dela odpira vprašanja valorizacije, kar se kaže v seriji izzivov, povezanih s prekernim statusom proizvajalcev (glej npr. Lorey 2015; Raunig 2010; 2013; Standing 2011). Kot pravi modrost enega od Rogovcev, ki je znotraj skupnosti (skoraj) postala reklo: »Skor' deset let v tovarni, pa niti dneva delovne dobe!«

Prav ti izzivi, skupaj z zahtevnostjo infrastrukturnih posegov in vzdrževanja tovarne ter željo po povezanosti z okoljem in vplivanjem nanj, so, na ravni kolektivov in posameznikov, gibalo nenehnega prehajanja uporabnikov med zunanostjo in notranostjo kompleksa; na ravni skupnosti pa se kažejo v poskusih pogajanj z mestnimi oblastmi o družni sanaciji nekaterih predelov. Mestna občina je na te pobude odgovarjala zgolj s predlogi novih projektov in novimi razpisi, katerih legitimnost bi morali po mnenju nekaterih strokovnjakov ponovno premisliti, saj niso izvedeni skladno z nekaterimi urbanističnimi in arhitekturnimi standardi, vezanimi na javni interes (Grabar 2017).

Sestanek v Avtonomni tovarni Rog. Pogled v notranjost.

Skratka, zasedena tovarna zaradi svoje odprtosti in eksperimentalne narave ponuja številne priložnosti tako za prebivalstvo kot za mesto, ki bi lahko iz te industrijske dediščine ob sodelovanju s trenutnimi uporabniki kompleks obnovilo in v njem ponudilo prostor novim kulturnim, družbenokoristnim in podjetniškim idejam. Kar ne bi bilo v neskladju z željami samih uporabnikov, ki v resnici vztrajajo zgolj na tem, da se pripozna obstoječe stanje, da se uporabnikom omogoči nadaljnje delovanje in da s kompleksom upravljajo sami – gre torej za zahtevo po svojevrstnem samoupravljanju, ki pa ne korenini v nostalgiji, ampak v nasprotju z zgodovinsko izkušnjo jugoslovanskega samoupravljanja moč odločanja dejansko daje producentom. Prav to je zanimivo z vidika participacije deležnikov na področju upravljanja z industrijsko in kulturno dediščino; ta perspektiva pa v novo luč postavi na prvi pogled nemogočo primerjavo med oživitvijo slamnikarske tradicije v Domžalah in poskusom redefinicije pomena ljubljanske tovarne koles.

Z vidika participativnega upravljanja je namreč domžalska izkušnja primer dobre prakse sodelovanja lokalnih oblasti z željami prebivalcev, ki jih predstavlja Kulturni dom Franca Bernika; na drugi strani imamo sicer manj formalizirano, a vendar legitimno skupnost uporabnikov Avtonomne tovarne Rog, ki si podobnega sodelovanja želi z ljubljanskimi mestnimi oblastmi. Njeni uporabniki imajo številne ideje, vezane na različna polja, ki pa jim je skupno sledenje načelom participacije. Na področju podjetništva poskušajo udejanjiti idejo zadrug (kot jih razčleni Gonza 2016), na področju turizma izvajajo predvsem v poletnih mesecih vodenja po tovarni, s poudarkom na predstavitvi zgodovine in trenutnega stanja, na področju socialnega in civilnodružbenega dela ustanovljajo različna društva, na umetniškem področju odpirajo manjše galerije in druge prireditvene prostore za lastno in neprofitno produkcijo, zgradili so notranje prizorišče za rolkanje, ki je v kombinaciji s telovadnico namenjeno športnim dejavnostim.

Če sklenemo: Pri oživitvi domžalske slamnikarske tradicije je sodelovalo lokalno prebivalstvo, ki je s pomočjo oblasti začelo pisati zgodbo s številnimi potenciali. Nekaj podobnega poskušajo storiti tudi uporabniki Avtonomne tovarne Rog, ki pa so pri tem trčili na številne ovire; zaradi zahteve po participaciji pri upravljanju in določanju vsebin ne najdejo skupnega jezika z lastnikom kompleksa. Slamnikarski muzej je tako dober zgled sodelovanja in samo upamo lahko, da se bomo iz njega kaj naučili.

Danijela Tamše je magistrica kulturologije, doktorska kandidatka kulturologije in odgovorna urednica Časopisa za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo. Na VITT ERUDIO predava predmet Vodenje skupin in participativno upravljanje.

Reference:

Grabar, Nika. 2017. Arhitektura kot možnost – primer Rog. Sprejeto v objavo. *Časopis za kritiko znanosti* 270.

Gonza, Tej. 2016. Kako odcepiti produktivno asociacijo od neproduktivne? Zadruga. *Razpotja* 25/26: 106–111.

Hardt, Michael in Antonio Negri. 2003. *Imperij*. Ljubljana: Študentska založba.

Hardt, Michael in Antonio Negri. 2005. *Multituda: vojna in demokracija v času imperija*. Ljubljana: Študentska založba.

Hardt, Michael in Antonio Negri. 2010. *Skupno: onkraj privatnega in javnega*. Ljubljana: Študentska založba.

Kulturni dom Franca Bernika Domžale. 2015. *Sprehod med tovarnami slamnikov v Domžalah*. Domžale: KD Franca Bernika. Dostopno na: https://issuu.com/kdfrancabernikadomale/docs/brosura_web_slo (9. oktober 2017).

Kurnik, Andrej in Barbara Beznec. 2008. Rog: Struggle in the City. *EIPCP, Transversal Texts*, april. Dostopno na: <http://eipcp.net/transversal/0508/kurnikbeznec/en> (9. oktober 2017).

Kurnik, Andrej in Barbara Beznec. 2009. Resident Alien: The Rog Experience on the Margin. V *New Public Spaces: Dissensual Political and Artistic Practices in the Post-Yugoslav Context*, Gal Kirn, Gašper Kralj in Bojana Piškur (ur.), 45–62. Maastricht: Jan van Eyck Academie.

Lorey, Isabell. 2015. *State of Insecurity. Government of the Precarious*. London: Verso.

Pasquinelli, Mateo. 2008. *Animal Spirits. A Bestiary of the Commons*. Rotterdam: Institute of Network Cultures in Nai Publishers.

Raunig, Gerald. 2010. *A Thousand Machines. A Concise Philosophy of the Machine as Social Movement*. Los Angeles: Semiotext(e).

Raunig, Gerald. 2013. *Factories of Knowledge. Industries of Creativity*. Los Angeles: Semiotext(e).

Standing, Guy. 2011. *The Precariat: The New Dangerous Class*. London: Bloomsbury.

Foto: Uporabniki Avtonomne tovarne Rog